

1. Свободата и просвещението

Днес искам да говоря за възхода и падението на свободата, свободата като философска доктрина и философска кауза. А също и за възхода на свободата, започнал с епохата на Просвещението, за основанията на свободата и след това – защо след Просвещението свободата става, на практика, загубена кауза и като идеал – политически и морален – е била изоставена и атакувана през 19-ти век. Така че това е кратък увод във възхода и падението на свободата от гледна точка на философията. Има много позиции, от които това може да бъде разглеждано – може да заемете по-исторически ориентирана позиция, може да разглеждате нещата от гледната точка на икономикса или „политическата икономия”, както тази наука е била назовавана през 18-ти и 19-ти век. Ние ще говорим за свободата. Тук фокусът ще е изцяло върху философския казус, а след това – върху доводите против свободата.

Бих искал да започна с един въпрос, за който много хора смятат, че знаят отговора, и този въпрос е дали всички хора искат свобода. Например, Джордж Буш младши направи от това голям въпрос, особено във външната политика, че всеки жадувал и копнеел за свобода, че това било всеобщо желание, един вид заложено в човека. Аз пък смятам, че той е напълно погрешен, този възглед. И ако се замислите малко в исторически план, ще видите, че има огромно количество доказателства срещу идеята, че всеки от само себе си и някак си отвътре му идва да желае, копнее и жадува за свобода.

Ако помислите исторически, дори само в рамките на 19-ти и 20-ти век, ще видите, че надигането на нацизма и хитлеризма е било приветствано от много хора в Германия. Хитлер идва на власт с избори и програмата му се е знаела. Той вече бил написал „Моята борба”, знаело се към какво се стреми, знаело се е, че това, към което се стреми е диктаторска власт – огромна власт, съсредоточена в държавата и в държавния глава – и при все това са гласували за него. Ако се замислите за възхода на социализма и комунизма, когато през 20-ти век комунизмът завладя земното кълбо, или поне много части от него, ще видите, че той беше популярно движение, за което мнозина истерично крещяха, че било онова, от което сме се били нуждаели, и че страната ни би била много по-добре, ако беше станала комунистическа. А комунистите, Маркс, открито говорят за диктатура, за „диктатурата на пролетариата”, което е обратното на това да има свобода.

Така че, исторически погледнато, има много места и епохи, в които желанието за свобода отсъства. Е, може да се приеме за вярно, че за някой, който разбира ценността на свободата, за този някой ще му е по-добре да живее в свободно общество, в държава, която брани неговата свобода. Но това е нещо различно от това да твърдиш, че всеки от само себе си желае свобода. Мисля, че това просто не е вярно. А като осъзнаете, че не е вярно, тогава през може да Ви хрумне следният интересен въпрос: „А има ли периоди, за които можем да кажем, че мнозинството или някакво голямо малцинство от хората действително иска свобода, че предприема действия за да я постигне, че това е нещо, което те преследват като реална цел и след това търсят средствата да приложат и утвърдят свободата в собствената си страна или нация?”

Мисля, че има такива епохи. И най-значимата такава, епохата, в която свободата се превръща в доминиращ политически идеал и доминираща кауза, които водещите личности, в частност лидерите на мисълта и водещите философи на епохата, аргументират и отстояват, е епохата на Просвещението.

Най-точно е да се каже, че през епохата на Просвещението, поне водещите мислители и водещите личности в тези страни, са се стремели към свобода. Те са се стремели към свободата. И искам да се спра малко по-подробно на това, защо в епохата на Просвещението свободата е станала политически идеал и кауза. А за да си отговорим на този въпрос, мисля, че това, което трябва да се запитаме е: „А какво всъщност са имали предвид под „свобода“?“ Свободата е отсъствие на пречки, вериги, на нещо, което Ви сковава, задържа. Да бъдеш свободен означава да бъдеш свободен от нещо. Така че, когато говорим за епохата на Просвещението и за това, че те отстояват свободата, въпросът, който трябва да си зададем е: „Добре, от какво те искат да са свободни? От какви пречки или спънки те искат да се освободят?“

И смятам, че отговорът на този въпрос от философска гледна точка, фундаменталният отговор на въпроса, от какво те са се стремели да се освободят, е, че те са се стремели да бъдат свободни от *властовите фигури* и от *подчинението*. Тези двете вървят заедно. Те са се стремели към свободата да не се подчиняват на властови фигури. Властовите фигури, разбирали в широк смисъл. Това включва основно политическите власти, но също и моралните и философските авторитети. Те искат да бъдат свободни; те не искат да бъдат подвластни на тези неща. Мисля, че най-лесно това може да се каже така: те искат да не бъдат подвластни на краля; кралят обаче може да се възприема като носител на политическата власт, но също и на цялата образност по отношение на кралете и обикновените хора, поданиците, колениченето пред него, непротивореченето на краля, изискването за подчинение. Така че става въпрос за подчинение, в политически смисъл – на краля, а също и на папата. По същия начин – подчинението на папата: той се смятал за непогрешим, той е авторитетът от последна инстанция по някои въпроси, като например въпросът за природата на Слънчевата система. Земята ли е центърът на Слънчевата система? Неговата дума е решаваща, защото той е считан за непогрешим, той е в пряко общение с Бога, той не може да бъде оспорван. А той е и морален авторитет. Това, което той нарича правилно и неправилно, следва да бъде прието без въпроси. Точно това представлява подчинението, то е непоставяне под съмнение или „сляпо подчинение“. И това е, срещу което Просвещението се бунтува. Те се бунтуват срещу цялата концепция, че животът е подчинение на властови фигури – на крал или на папа.